

ВЪПРОСИ НА СИНТЕТИЧНОТО И АНАЛИТИЧНОТО ОТЧИТАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕТО НА ТЕКУЩИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ

Боряна Великова Симеонова

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Счетоводна отчетност“

e-mail: simeonova.b@mail.bg

Резюме: Активите представляват сегашни икономически ресурси, контролирани от предприятието в резултат на минали събития. Икономическият ресурс е право, което има потенциала да произвежда икономически ползи. Всяко предприятие използва разнообразни по състав и предназначение активи. В счетоводството водещ критерий е продължителността на тяхната употреба. На тази база активите се разделят на две групи: *нетекучи* (дълготрайни) и *текущи* (краткотрайни).

В динамично развиващата се пазарна среда и засилваща се конкуренция от съществено значение за едно предприятие с търговска дейност е своевременното правилно отчитане на стоково-материалните запаси с оглед оптимизиране на тяхната структура.

В разработката се изследват някои въпроси на синтетичното и аналитичното отчитане, както и на документирането на текущите материални активи, като се открояват особеностите в търговските предприятия в сравнение с производствените такива.

Ключови думи: текущи материални активи, синтетично отчитане, аналитично отчитане, документиране.

JEL: M41.

ISSUES OF SYNTHETIC AND ANALYTICAL REPORTING AND DOCUMENTATION OF CURRENT TANGIBLE ASSETS IN COMMERCIAL ENTERPRISES

Boryana Velikova Simeonova

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of Accounting

e-mail: simeonova.b@mail.bg

Abstract: Assets represent current economic resources controlled by the enterprise as a result of past events. An economic resource is a right that has the potential to produce economic benefits. Each company uses assets of various composition and purpose. The leading criterion in accounting is the duration of their use. On this basis, assets are divided into two groups: non-current (long-term) and current (short-term).

In the dynamically developing market environment and increasing competition, it is essential for a commercial company to timely account for inventories in order to optimize their structure.

The development examines some issues of synthetic and analytical reporting, as well as the documentation of current tangible assets, highlighting the features of commercial enterprises compared to the manufacturing ones.

Key words: current tangible assets, synthetic reporting, analytical reporting, documentation.

JEL: M41.

Въведение

Отчитането на текущите материални активи в предприятията с търговска дейност е значим проблем в условията на бързоразвиваща се търговска среда. С помощта на иновациите в днешно време се създават много и различни видове от даден материал или стока. Това от своя страна налага отделянето на този материал или стока от останалите чрез задълбочаване на синтетичното и аналитичното отчитане.

Обект на изследване в настоящата разработка са текущите материални активи в предприятията с търговска дейност. **Предмет** на изучаване е организацията на синтетичното и аналитичното отчитане на текущите материални активи и документиране на основните операции с тях в предприятията с търговска дейност.

Целта на научната статия е да се изследват някои въпроси на синтетичното и аналитичното отчитане, както и на документирането на текущите материални активи и открояване на особеностите им в търговските предприятия. Така дефинираната цел е свързана с изпълнение на следните изследователски **задачи**:

1. Дефиниране същността на текущите материални активи в съответствие с приложимите счетоводни стандарти;
2. Изследване особеностите на синтетичното и аналитичното отчитане на текущите материални активи в предприятията с търговска дейност;
3. Характеризиране документирането на основните операции с текущи материални активи в търговските предприятия.

1. Същност, синтетично и аналитично отчитане на текущите краткотрайни активи

Текущите (краткотрайните) активи трябва да отговарят на следните *критерии* за признаване: очаква се да бъдат реализирани или се държат с цел продажба или употреба в нормалния оперативен цикъл на предприятието; държат се предимно с търговска цел; очаква се да бъдат реализирани в срок от 12 месеца от датата на баланса; са пари или парични еквиваленти, за които няма ограничение за използването им.

Към текущите активи се отнасят: материални запаси; краткосрочни вземания; финансови активи; парични средства; разходи за бъдещи периоди с краткосрочен характер. *Текущите материални активи*, познати още като материални запаси или стоково-материални запаси, включват (СС 2 Отчитане на стоково-материалните запаси, 2016):

- материали, придобити главно чрез покупка и предназначени основно за влагане в производствения процес с цел произвеждане на продукция или услуги;

- продукция, създадена в резултат на производствен процес в предприятието и предназначена за продажба;
- стоки, придобити главно чрез покупка и предназначени за продажба;
- незавършено производство, представляващо съвкупност от разходи, от които се очаква да се произведе продукция;
- инвестиция в материален запас – материални активи, придобити за инвестиционни цели, а не за ползване.

Според техния характер и предназначение *материалите* биват основни материали, спомагателни, резервни части, горивни материали, амбалажни материали, канцеларски и други материали. За счетоводното им отчитане се използва активната балансова сметка 302 *Материали*, към която е препоръчително да се открият сметки с характер на подсметки (неаналитични), отговарящи на горната класификация. Аналитичното отчитане към тези подсметки следва да се организира по складове, по МОЛ, по конкретни видове материали и да дава информация за тяхното количество и единична цена.

Хронологичното счетоводно отчитане е свързано с практическата реализация на изискването за регистрация на всички извършени в предприятието стопански операции във времето. „**Систематичното счетоводно отчитане** е свързано с подреждане и групиране на първично регистрираната информация според потребностите на стопанското управление” (Петров, 2000, с. 144). По този начин се предоставя и информация за целите на финансовия анализ. В практиката на предприятията с търговска дейност са установени две степени на систематичност – синтетична и аналитична, на които съответстват два типа счетоводни сметки – *синтетични* и *аналитични*, класифицирани според степента на обобщаване на информацията в тях.

Счетоводната структура е подчинена на хармонична система – един вид йерархия на сметките, когато информацията за някои сметки се превръща в основа за формиране на информация за други. Потребителите на отчетна информация често се нуждаят от информация с различна степен на обобщение, т.е. както подробна, така и обобщена. За получаване на показатели за различни нива на внедряване се използват синтетични и аналитични сметки. Чрез синтетичните сметки се отчитат еднородни групи пасиви, активи и собствен капитал. С тях се постига най-голяма степен на обобщаване на информацията на отделните отчетни обекти. При тях се използва само паричният измерител.

Синтетични сметки са: *Материали* (чрез която се получават показатели за състоянието и измененията на всички материали в предприятието), *Доставчици* (чрез която се получава информация за задълженията към всички доставчици на предприятието), *Разходи за основна дейност* (чрез която се получава информация за всички извършени разходи за основната дейност на предприятието) и др. Продукт на синтетичното счетоводно отчитане

е информацията за външни потребители, която се представя във финансовия отчет.

Счетоводните сметки, чрез които може да се получи различна по степен на детайлизация информация както в натурално, така и в стойностно изражение, се наричат аналитични сметки, а записванията по тях – систематично аналитично отчитане. Чрез аналитичните сметки се отчитат отделни активи, пасиви и собствен капитал на предприятието. От тях може да се получи по-подробна информация за отделните отчетни обекти. Като такива могат да се посочат:

- към синтетичната сметка *Материали* – материал X, материал Y, материал Z и др.

- към синтетичната сметка *Стоки* – стока X, стока Y, стока Z и др.

- към синтетичната сметка *Доставчици* – може да се организира аналитично отчитане по отделни видове доставчици на предприятието с оглед на това, ръководството да разполага с информация във всеки момент, какви задължения има към отделните доставчици, например доставчик X, доставчик Y, доставчик Z и др.

Синтетичното отчитане също осигурява детайлизация на счетоводната информация. Но тази детайлизация се отнася спрямо общата маса на активите и пасивите. За целта се използват определени класификационни признаци за активите и пасивите. Синтетичното отчитане се реализира със синтетични сметки. За всеки обект се използва само една синтетична сметка, тъй като обектите на отчитане се обхващат само по един класификационен признак и той има обобщаващо значение. Затова и получаваната информация се представя само в стойностно изражение. Налице е връзка между синтетичното отчитане и счетоводния баланс. Синтетичните сметки са най-близки по наименование до балансовите пера. Съществува пряка връзка между салдата по сметките и стойностите на балансовите статии. Затова и синтетичните сметки се наричат още обобщаващи, колективни сметки.

Синтетичното отчитане може да се изгражда на различни степени на систематизираност на информацията. Това се определя, *първо*, от възможностите на даден отчетен обект да се детайлизира, и *второ*, от нуждите на стопанското управление за получаване на съответен вид групирана информация. В зависимост от характера на обекта може да има няколко степени на синтетично отчитане.

Така например сметка *Материали* може да се подраздели на Основни материали, Спомагателни материали, Горивни материали, Резервни части и т.н. Това е второ синтетично равнище на отчитане. Към сметка *Основни материали* могат да се открият сметка *Стомана* и сметка *Чугун*. Това вече е трето синтетично равнище. На четвърто място може да се организира отчитане по отделни складове за съхранение на материалите – Склад 1, Склад 2 и т.н. Този процес на разделение на сметките може да продължи, ако има

такава възможност. Запазва се синтетичният характер на сметките до предпоследното ниво за делимост на материалите в групи, подгрупи и т.н. Постига се различна степен на обобщеност на информацията. Тя може да се прави само в стойност.

След първото ниво степента на синтетичност може да се приеме и като степен на аналитичност, но само спрямо първото ниво. Или тук може да има групиране на информацията от горе надолу и от долу нагоре. Когато информацията се степенува от главната сметка към предпоследната степен на систематизация на информацията за даден групов обект, то тогава се говори за наличието на подсметки към главната сметка. Подсметките са синтетични сметки от различни информационни равнища. Това са групи аналитични сметки към една и съща синтетична сметка. Когато към дадена подсметка има други подсметки, спрямо нея те имат аналитичен характер, а тя спрямо тях – синтетичен.

Голямото разнообразие от стоково-материални запаси в предприятията с търговска дейност налага използването на стройна система от синтетични сметки, подсметки и аналитични сметки за тяхното счетоводно отчитане.

По аналитичните сметки се отчитат отделните видове пасиви, активи и собствен капитал. Те осигуряват подробни данни за отчетните обекти в парично, натурално и трудово изражение. В аналитичните сметки се отразяват същите качествено еднородни обекти, както и в синтетичните сметки, но по-детайлизирано. Аналитичните сметки се откриват едновременно със синтетичните сметки и сборът от началните салда на всички аналитични сметки трябва да е равен на началното салдо на синтетичната сметка. Сборът на дебитните обороти по всички аналитични сметки трябва да е равен на дебитния оборот на синтетичната сметка, същото се отнася и за кредитния оборот. От всичко това се налага изводът, че всяка синтетична сметка, заедно с нейните аналитични сметки, се разглеждат като самостоятелна информационна система.

Аналитичните счетоводни сметки нямат самостоятелно значение без синтетичната счетоводна сметка. Те се откриват, водят и приключват по същия начин както синтетичните и в пълно съответствие с характера на обекта, чието състояние се отчита чрез синтетичната счетоводна сметка. Аналитичното отчитане може да се задълбочи на следващо равнище, но вече с аналитични сметки, които могат да са многобройни и поради това да са без шифър и да носят наименованието на съответния материал. Счетоводството използва значителен брой синтетични и аналитични сметки, посредством които се набира информация по счетоводен път за състоянието и изменението, настъпили в отделните отчетни обекти в резултат на протичащите стопански операции.

Необходимостта от осъществяване на междинно групиране на данните, получени от аналитичното отчитане с цел получаване на обобщена информация в рамките на дадена синтетична сметка, предопределя използването на подсметки. С тяхна помощ се получава обобщена информация за отделните обекти, отчитани в определена група аналитични сметки, обединени от подсметката. Следователно подсметките заемат междинно положение между синтетичните и аналитични сметки (вж. табл. 1). Използването им не отменя необходимостта от организиране на аналитично отчитане. Независимо от наличието на подсметки за всеки конкретен обект на отчитане следва да се води отделна аналитична сметка.

При аналитичното отчитане детайлирането на информацията върви от конкретното към общото. В същото време е необходимо да се създава и обратна възможност, информацията, показана в общата сметка, да може да се детайлира към частното. Аналитичната информация се използва за осъществяване на контрол върху работата на материално-отговорните лица, за пестеливо използване на материалните запаси и други.

Като се има предвид горепосоченото, може да се обобщи, че в зависимост от степента на обобщаване на информацията счетоводните сметки за отчитане на материалните запаси се подразделят на:

- синтетични (главни) сметки, наричани още сметки от първи ред;
- подсметки (наричани още сметки от втори ред);
- аналитични сметки (наричани още сметки от трети ред).

Използването на синтетични и аналитични сметки в предприятията с търговска дейност може да се илюстрира чрез следния *пример*:

Предприятие „Кооптърговия“ АД притежава склад за хранителни продукти. Когато се доставя стока, тя трябва да се разграничи по характеристики от другите стоки. Например захарни изделия. В предприятието, посочено по-горе, към тях се отнасят вафли, шоколади, бонбони, бисквити и халва.

При заприходяване на стоката се използва сметка 304 *Стоки* (Примерен Национален сметкоплан, 2016). По тази сметка обаче се отразяват и останалите стоки, които постъпват в склада, като месни продукти, млечни и др. За да се разграничат захарните изделия от останалия асортимент, се налага да се въведе аналитична сметка 3041 *Захарни изделия*. По нея може да се заприходят получените стоки от групата на захарните изделия. Как обаче да се разграничат вафлите от шоколада? За целта може да се използва още една аналитичност – 3041.1 Вафли, 3041.2 Шоколад, 3041.3 Бонбони, 3041.4 Бисквити, 3041.5 Халва. По този начин се отделят стоките, обобщени като захарни изделия.

Ако трябва да се осчетоводи фактура за млечни продукти, се прилага същият подход: използва се аналитична сметка 3042 *Млечни продукти* и сметки 3042.1 Прясно мляко, 3042.2 Кисело мляко, 3042.3 Сирене, 3042.4 Кашкавал и така нататък.

Таблица 1

Връзка между синтетични сметки, подсметки и аналитични сметки

Синтетична сметка	Подсметка	Аналитична сметка
I. Хранителни стоки	1. Захарни изделия	Бонбони, вафли, бисквити
	2. Месни продукти	Месо свинско, птиче, телешко, салам
	3. Млечни продукти	Мляко прясно, кисело, сирене, кашкавал, сметана
	4. Макаронени изделия	Макарони, спагети, фиде, талиатели
	5. Подправки	Сладкарски, за готвене, бульони
II. Нехранителни стоки	1. Почистващи препарати	За под, за стъкла, за килими, за тапицерия, за фаянс
	2. Стъкло	Чаши, купи, чинии
	3. Прибори	Вилици, лъжици, ножове
	4. Найлон	Торбички – с и без дръжки, опаковъчен найлон.

В теорията и практиката са познати различни методи за аналитично отчитане на текущите материални активи (Дамянов, 2005, с. 81): линеен метод; метод на двойната картотека; метод на единичната картотека; оперативно-салдов метод; безкартотечен метод.

1. Линеен метод – при него аналитичното отчитане се организира на база отделни ведомости за движение на материалите. За всеки склад се съставя ведомост за движението на материалите. За всеки склад се съставя ведомост поотделно, като се попълват в натурално и стойностно изражение данни за наличността в началото и края на месеца, приход и разход за месеца.

2. Метод на двойната картотека – организира се двойно аналитично отчитане – по складове и в счетоводството. В края на месеца се съпоставят данните от оборотната ведомост в складовата картотека.

3. Метод на единната картотека – аналитичното отчитане се води само в счетоводството и се пренася в складовете.

4. Оперативно-салдов метод – аналитичната ведомост се води само в складовете от МОЛ, по вид, мярка и качеството. В счетоводството се води само синтетично отчитане.

5. Безкартотечен метод – информацията за промените в материалните запаси се пренася директно в компютърна програма, като се изготвят машинограми.

Предприятията сами избират кой метод и кои регистри да използват при организацията на аналитичното отчитане. Изборът зависи от конкретните фактори, влияещи върху дейността – брой на отделните обекти, брой на номенклатурите на материалните запаси, документооборота на първичните счетоводни документи и др.

Ръководството на „Кооптърговия“ АД възприема линеен метод на аналитично отчитане. При този метод не може да се осъществява текущ контрол в рамките на месеца, а едва в края му, като остатъците от ведомостта се сравняват със салдата на картоните за отчитане по складовете.

Посочените връзки между аналитичните и синтетичните счетоводни сметки показват, че при организиране на двете степени на систематичност в процеса на текущото счетоводно отчитане трябва да има задължителна синхронизираност. Тя се изразява в обстоятелството, че не могат да се правят никакви записвания по аналитичните счетоводни сметки, без да се извърши това и по синтетичните сметки.

При съвременните счетоводни форми дори двата регистъра – главна и спомагателна книга са обединени, което позволява едновременно записване по синтетичните и аналитичните счетоводни сметки. На практика синхронизацията между синтетичното и аналитичното отчитане в комбинираните регистри се осъществява по т. нар. „линеен способ”. Неговата същност се изразява в това, че записванията по синтетичните и аналитичните сметки се извършват по един и същи ред, т.е. срещу записаната сума по дебита на дадена сметка се отразява и нейното кредитиране – на една линия. Линеиният способ е свързан със счетоводното отчитане на сметните взаимоотношения на предприятието с трети лица – доставчици, клиенти, дебитори, кредитори и др.

2. Документиране на операциите с текущи материални активи

Условията при пазарната икономика често се променят. Те оказват влияние върху организацията на счетоводството, предимно върху начина на обработване и обобщаване на счетоводната информация. Общите изисквания към организацията на счетоводството са разгледани в специална трактовка в Националния сметкоплан. Едно от тези изисквания е *документалната обоснованост* на стопанските операции. То изисква, всяка стопанска операция да бъде отразена в първичен счетоводен документ или технически информационен носител. Важно е да се има предвид, че при оформяне на документите се дава предимство на съдържанието на операциите пред формата на тяхното представяне.

Документите най-общо представляват писмени доказателства за протеклите стопански процеси и събития. „Всяко събитие или сделка трябва своевременно да се обхване и регистрира чрез съответния физически носител на първични данни, който представя цялостно и достоверно информационното съдържание на стопанските операции. Това представяне следва да удостовери законосъобразността и целесъобразността на осъществените

операции, а така също и спазването на вътрешната нормативна уредба, свързана с отчитането на материалните запаси” (Тотев & Конакчиева, 1996, с. 97).

Редът и последователността в движението на документите от момента на тяхното съставяне до момента на предаването им в счетоводния архив на предприятието се нарича *документооборот*.

Задължително е присъствието на изброените в **чл. 6, ал. 1.** (Закон за счетоводството, 2015) *реквизити*. Първичният счетоводен документ, адресиран до външни получатели – други предприятия или физически лица, съдържа най-малко следната информация:

1. Наименование и номер на документа, съдържащ само арабски цифри;
2. Дата на издаване;
3. Наименование или име, адрес и единен идентификационен код от Търговския регистър или единен идентификационен код по Булстат или единен граждански номер или личен номер на чужденец на издателя и получателя;
4. Предмет, натурално и стойностно изражение на стопанската операция.

Първичен счетоводен документ може да не се издава, когато стопанската операция е документирана с фискален бон или системен бон, издаден по реда на наредбата по чл. 118, ал. 4 от Закона за данък върху добавената стойност (2006).

Съгласно **чл. 6, ал. 3.** от Закона за счетоводството първичният счетоводен документ, който засяга само дейността на предприятието, съдържа най-малко следната информация:

1. Наименование и номер на документа, съдържащ само арабски цифри;
2. Дата на издаване;
3. Наименование на предприятието;
4. Предмет, натурално и стойностно изражение на стопанската операция;
5. Име и подпис на съставителя.

При съставяне на счетоводен документ, който засяга само дейността на предприятието чрез автоматични устройства или системи, подписът на съставителя може да се замени с цифров или с друг идентификатор, еднозначно разпознаващ и определящ съставителя на счетоводния документ.

Ако счетоводният документ не съдържа изброените реквизити, той няма доказателствена сила. Съгласно **чл. 8** от Закона за счетоводството поправки и добавки в първичните счетоводни документи не се допускат. Погрешно съставените първични счетоводни документи следва да се анулират и да се съставят нови.

Счетоводният документ може да е електронен документ, който съдържа информацията, изисквана по закона, издаден и получен в какъвто и да е електронен формат при спазване на изискванията на Закона за електронния документ и електронните удостоверителни услуги.

Според икономическото съдържание на отразените стопански операции документите се подразделят на (Петров, 2000, с. 99):

- документи, свързани с дълготрайните активи и разходите за създаването им – актове за приемане и предаване, сметки за ликвидация, протоколи за бракуване, сведения за преоценка и други.

- документи, свързани с материалите – складови разписки, искания за отпускане на материали, временни разписки, актове за бракуване, актове за приемане на СМЗ без фактура, актове за установяване на различия при приемане на СМЗ и др.

- документи, свързани с труда и работната заплата – разчетно-платежни ведомости, сметки за хонорари и др.

- документи, свързани с разходите за производството, експлоатацията, обръщението, издръжката и др.

- документи, свързани с продукцията, стоките, услугите и тяхната реализация – фактури, сертификати, разписки, отчети на МОЛ, инвентаризационни описи и др.

- документи, свързани с паричните средства – касови ордери, платежни нареждания, вносни бележки, нареждания разписки и др.

За отчитане на текущите материални активи в предприятията с търговска дейност най-често се използват следните документи (Албум на първичните счетоводни документи, 2003):

Складова разписка. Съдържа информация само за една стопанска операция. Обикновено се съставят в момента на извършване на операцията. Получените материали и стоки чрез покупки от други предприятия обикновено се съпровождат от фактура или други документи, издадени от доставчика – товарителница, експедиционна бележка и т.н. На тяхна основа се съставя складова или стокова разписка. Освен задължителните реквизити (№ и дата; номер и дата на фактурата, въз основа на която се издава; наименование на доставчика, наименование на получения СМЗ; номенклатурен номер; количество; единична цена, стойност). Тя съдържа подписи на лицето, което предава, и лицето, което приема.

Характерно за складовата разписка е, че засяга елементи от имуществото на предприятието и е пряко свързана с материална отговорност. Съставя се от МОЛ получател на СМЗ в два екземпляра. Единият се предава в счетоводството, а другият остава в МОЛ.

Акт за установяване на различия при приемането на СМЗ. Съставя се заедно с *Констативния протокол* при установяване на различие в количеството, качеството и асортимента на фактурираното и действително полученото. Получените документи могат да се съставят от определена от

предприятието комисия, от външна специализирана организация или от независими вещи лица. Актът за установяване на различия се изготвя в три екземпляра. Единият се изпраща на доставчика – служи за предявяване на рекламация, другият остава в МОЛ, а третият се предава в счетоводството.

Временна разписка (Илиев, & др., 2000, с. 83). Този документ е необходим, когато на няколко пъти през деня в един и същи склад се заприходяват еднородни материали на един доставчик. Временната разписка се издава за всяко определено прието количество в два екземпляра – по един за превозвача и един за МОЛ. За общото количество материални запаси, получени през деня, се издава складова разписка. Използването на този тип документ в практиката не е широко разпространено.

Протокол за приемане на СМЗ без фактура (Илиев, & др., 2000, с. 84). Изготвя се в случай, когато материалите и стоките пристигат без съпроводителни документи. Той се съставя в два екземпляра от Комисия, назначена от предприятието – получател. Единият служи за определяне на материалната отговорност на получателя и замества складовата разписка. Съставя се от МОЛ и данните от картоните се сверяват с тези в счетоводството.

Изразходването на СМЗ в предприятието предполага тяхното намаляване. То може да се осъществи в няколко случая: при отпускане за нуждите на дейността и производството, при липси, при предоставяне в съучастие, обезценка в края на периода, бракуване, при стихийни бедствия и др. Разходът на СМЗ в търговските предприятия най-вече се свързва с тяхната продажба.

Искане. Обикновено се използва за документиране на предадените в производството материали, за които няма предварително разработени и утвърдени разходни норми, т.е. за всеки отделен случай се съставя отделно искане. Този документ съдържа реквизитите, които определят: склада, от който се отпускат материалите, количеството и техническата характеристика на отделните видове материали, тяхното предназначение (например звено получател, номер и наименование на поръчката.) Изготвя се от получателя на материалите в три екземпляра: единият отива в счетоводството, а другите за МОЛ и ръководителя на звеното получател.

Чрез искането се документира и отпускането на материали за нуждите на администрацията и управлението, за ремонта и техническата поддръжка на ДМА.

Лимитна карта (Тотев & Конакчиева, 1996). Използва се обикновено в предприятия с установена и често повтаряща се номенклатура на произвежданата продукция и разработени технологични и разходни норми. Издава се от съответния отдел преди започване на изпълнението на поръчката в два екземпляра – за МОЛ и за звеното потребител на материали.

Лимитната карта е валидна само за месеца, за който е издадена, и само за лимита, записан в нея. Тя съдържа: шифър на склада, наименование, мярка, количество на лимитирания материал, шифър на звеното потребител,

шифър и наименование на поръчката, за която се отнася, отпуснато количество (попълва се от МОЛ на склада в момента на пускането). В разглежданото предприятие този документ не се използва.

Акт за бракуването на СМЗ. Съставя се в случай на намаление на наличните количества в резултат на извършен брак поради негодност. Съдържа реквизити, характеризиращи съответните СМЗ, причините за брака, начина за тяхното ликвидиране. Успоредно с него се изготвя от назначена от ръководителя на предприятието комисия и **Протокол за бракуване на СМЗ.** Издава се в два екземпляра – по един за МОЛ и за счетоводството. Съдържа информация за пазарната цена на бракуваните активи, както и за сумата на ДДС. Въз основа на този документ бракуваните СМЗ се изписват и унищожават по съответния ред, утвърден в предприятието.

Разписка за получени и върнати СМЗ. Използва се за отчитане на дадените в употреба инструменти или при отпускането на работното облекло. Документът е вътрешен, изготвен по образец за нуждите на предприятието. Съставя се в един екземпляр от МОЛ на склада, което ги отпуска.

Протокол за предаване на СМЗ за преработка. Изготвя се заповед за отпускане на СМЗ за преработка, в три или четири екземпляра – за МОЛ приел, за МОЛ предал, за счетоводството и за превозвача. Този документ е вътрешен.

Наред с общоприетите счетоводни документи за отчитане на стоково-материалните запаси в предприятията с търговска дейност се използват и следните:

Фактура (данъчна, опростена, данъчно дебитно известие, данъчно кредитно известие). Използва се за отразяване на продажбата на стоки и услуги, веществена продукция и материали. Изготвя се от МОЛ, което осъществява продажбата. Елементите, които задължително трябва да съдържа фактурата, са описани в чл. 6 (1) от Закона за счетоводството. Новост в това отношение е изискването за подписите на лицата, отговарящи за осъществяването на стопанската операция. Следователно от страна на предприятието съставител и издател на документа се изисква да се опишат две длъжностни лица – лицето, разпоредило осъществяване на операцията, и лицето, което е отразило информацията за нея в счетоводния документ. Не е изключена възможността, това да е едно и също лице.

Стокова разписка за получените стоково-материални ценности (запаси). Документът се използва в търговската дейност за заприходяване на получените стоково-материални ценности от други външни отчетни единици, както и за оформяне предаването им от едно материалноотговорно лице на друго в същата отчетна единица.

Съставя се в определен от ръководителя на финансово-счетоводното звено брой екземпляри. При използване на документа за предаване от едно материалноотговорно лице на друго в рамките на една отчетна единица той

се съставя в един екземпляр повече. При централизирано използване на стоково-материалните ценности стоковата разписка се изготвя или от материалноотговорното лице получател или от доставчика в три екземпляра – един за МОЛ и два за доставчика.

Разходен касов ордер. Документът представлява нареждане на ръководителя на финансово-счетоводното звено или на упълномощените за това длъжностни лица до касиера на отчетната единица да изплати за посочената в ордера цел определена сума на вписаното в ордера лице. Съставя се в един екземпляр и се подписва от ръководителя на отчетната единица и ръководителя на финансово-счетоводното звено, след което се регистрира в касовата книга.

Приходен касов ордер. Документът представлява нареждане на ръководителя на финансово-счетоводното звено или на упълномощен от него счетоводен работник до касиера да приеме пари с данни от кого, каква сума и с каква цел. Съставя се в един екземпляр и се подписва от същия ръководител или упълномощено от него лице. Всички приходни ордери също се регистрират в касовата книга.

Заклучение

Изследването на особеностите при отчитане на текущите материални активи в предприятията с търговска дейност, в сравнение с тези с производствена такава, дава основание да се направят следните *изводи*:

Първо. Стоките, които се доставят в търговските обекти, се продават за кратко време, обикновено без да минават обработка преди това.

Второ. Доставка на стоките става с фактура и стокова разписка към нея, а продажбата отново с фактура и фискален бон в зависимост от начина на плащане.

Трето. При предприятията с търговска дейност асортиментът от стоки може бързо да се променя или допълва, за разлика от производствените предприятия, които се фокусират върху конкретно изделие или изделия, а материалите, вложени в производството му, са константна величина.

Необходимо е, усилията на ръководството да се насочат към рационализиране структурата на стоково-материалните запаси, като се започне със задълбочен анализ на доставчиците на суровините, начина на съхранение и преработка, самото движение между различните звена и складове в предприятието и се стигне до начините за отчитане продажбите на стоки.

Пълната характеристика на стоково-материалните запаси в предприятията с търговска дейност включва: анализ на организацията на снабдителната дейност; особености при отчитане на материалните запаси; счетоводна и данъчна политика; подобряване на конкурентоспособността. С всичко

това се цели по-пълно задоволяване на пазарните и потребителските интереси и изисквания, разширяване на достигнатите позиции и завладяване на нови пазарни ниши.

Използвани източници

Албум на първичните счетоводни документи (2003). София: Форком.

Дамянов, Д. (2005). *Финансово счетоводство*. Свищов: АИ „Ценов”.

Закон за данък върху добавената стойност (2006, август 4). *Държавен вестник*, 63, 8-58.

Закон за счетоводството. (2015, декември 8). *Държавен вестник*, 95, 18-35.

Илиев, Г. & др. (2000). *Практическо ръководство по счетоводство на фирмата*. София: Форком.

СС 2 Отчитане на стоково-материалните запаси (2016, януари 12). *Държавен вестник*, 3, 119-135.

Петров, Л. (2000). *Основи на счетоводството*. София: Мартилен.

Примерен Национален сметкоплан (2016). Свищов: АИ „Ценов”.

Тотев, Т. & Конакчиева, Т. (1996). *Отчитане на материалните запаси*. София: Информа Интелект.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ

Том XIII, 2020

Книга 16

Том XIII, 2020 г.
Книга 16

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Стефан Симеонов – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Красимира Славева – организационен секретар
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Петранка Мидова

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

ISSN 1313-6542

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Владимир Христов Сиркаров

ЕВОЛЮЦИЯ НА ПАРИЧНИТЕ СИСТЕМИ И ИЗОСТАВЯНЕТО
НА ЗЛАТНИЯ СТАНДАРТ КАТО ФАКТОР ЗА ФИНАНСОВИТЕ КРИЗИ 5

Юлиян Сашков Бенов

СРАВНИТЕЛНА КОНСОЛИДАЦИОННА АТРАКТИВНОСТ
НА БАНКОВИЯ СЕКТОР НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 25

Беатрис Венциславова Любенова

МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ПРИ ИЗВЪРШВАНЕ
НА СТРЕС ТЕСТОВЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР 54

Светла Михайлова Боянова

ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ БАНКОВ КОНТРОЛ В БЪЛГАРИЯ 75

Ралица Емилова Христова – Маринова

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРАКТИКИТЕ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ КАТО ФАКТОР ЗА ИЗГРАЖДАНЕ
НА МЕЖДУНАРОДНА БИЗНЕС МРЕЖА (ПО ПРИМЕРА
НА БЪЛГАРСКИ ФИЛИАЛИ В РУМЪНИЯ) 98

Николай Валериев Илиев

НАСОКИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА
ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ“
НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ 124

Жанета Емилова Ангелова

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА ПРИ ОПРЕДЕЛЯНЕ РАЗМЕРИТЕ
НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ПРИ СТАРОСТ 145

Dimitar Georgiev Trichkov

CUSTOMER DEMOGRAPHIC SEGMENTATION BASED
ON TELECOM BEHAVIORAL DATA 167

Мариана Монева Дауо

МАКРОПРУДЕНЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И МЕРКИТЕ, ИЗПОЛЗВАНИ
ОТ ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС ЗА ПОДПОМАГАНЕ
НА ИКОНОМИКИТЕ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19 187

Димитрина Любенова Проданова

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПОДХОДА “ЛИДЕР“ 211

Магдалена Славе Андоновска

ТРАДИЦИОННИ И ОНЛАЙН МЕДИИ И ОТНОШЕНИЕ
НА АУДИТОРИЯТА КЪМ ТЯХ 235

Статии

- Юлиан Христов Войнов**
ЕФЕКТИ ОТ ЗАМЯНАТА НА ПРОПОРЦИОНАЛНО
С ПРОГРЕСИВНО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ 255
- Димитър Пламенов Попов**
ТЕХНОЛОГИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗАЦИ
НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР НА ДЪРЖАВНИ ДЪЛГОВИ ИНСТРУМЕНТИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 267
- Рая Бисерова Драгоева**
КРИЗИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЪЩНОСТ,
ФАКТОРИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ 281
- Русалин Антонов Русалинов**
ФИНАНСОВА СИГУРНОСТ: ФИРМЕНИ И БАНКОВИ ПРОЦЕДУР
И ПРАКТИКИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СРЕЩУ „ПРАНЕТО“ НА ПАРИ 301
- Марина Иванова Милинова**
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ФИНАНСИРАНЕТО НА ФИНТЕХ
КОМПАНИИТЕ ЧРЕЗ АЛТЕРНАТИВНИ СПОСОБИ 313
- Кармен Димитров Вранчев**
ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ
ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ 328
- Вахан Ахаси Бохосян**
ПРЕЗАСТРАХОВАНЕТО КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ
УПРАВЛЕНСКИ КАПИТАЛОВ МЕТОД 343
- Румяна Цветанова Витнъова**
ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В СТРАНИТ
ОТ ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЧРЕЗ ИНТЕРВЕНЦИИ
ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ 355
- Муса Мустафа Сръкъов**
ФИНАНСОВО СТИМУЛИРАНЕ ЗА ИНОВАТИВНИ
ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ 371
- Симеон Венциславов Симеонов**
ВЛИЯНИЕ НА ФАКТОРИТЕ НА МИКРО- И МАКРОСРЕДАТА
ВЪРХУ КУЛИНАРНИЯ ТУРИЗЪМ 381
- Гент Арбнор Беголи**
УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ В РАЗВИТИЕТО
НА КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ 399

Боряна Великова Симеонова ВЪПРОСИ НА СИНТЕТИЧНОТО И АНАЛИТИЧНОТО ОТЧИТАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕТО НА ТЕКУЩИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ	412
Станислав Иванов Шишманов ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ КАТО ОБЕКТ НА ОТЧИТАНЕ В БНБ И ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ	426
Иванка Стефанова Янкова КОНЦЕПЦИЯТА ЗА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ В КОНТЕКСТА НА СТАТИСТИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ	441
Ана Борисова Иванова ФИНАНСИРАНЕ НА СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ В Р БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ	455
Биляна Диянова Дамянова ЛИЗИНГОВИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ	476
Айтен Байрям Сабри ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ	488
Борислав Бойчев Боев АЛТЕРНАТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПЛОЩАДКА „БЕЛЕНЕ“ ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ	498
Елена Димитрова Ташкова ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ – ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР	513
Росен Костадинов Коцев ИЗПЪЛНЕНИЕ И ЕФЕКТИ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ (2014 – 2020)	523
Иво Цветанов Балевски ВЛИЯНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС В ОБЛАСТ ГАБРОВО ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2013 ГОДИНА	535
Ивелина Маркова Йорданова КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ В ДЕСТИНАЦИЯ ВЕЛИКО ТЪРНОВО В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ	547
Иван Стефанов Иванов ИЗМЕНЕНИЯТА НА ПАЗАРА НА ТРУДА В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЧНА КРИЗА И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ	563

Emre Zafer Güney WORKFORCE EFFICIENCY INCREASE FOR THE ONLINE SALES IN-STORE PICKING OPERATION	575
Александра Георгиева Ангелова ЕВРОПЕЙСКАТА ТЪРГОВСКА ПОЛИТИКА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ	587
Пенчо Малинов Малинов КОНЦЕПТУАЛНО ЗНАЧЕНИЕ НА ИНОВАЦИЯТА И СПЕЦИФИКА НА ИНОВАЦИОННИТЕ СТРАТЕГИИ	599
Емил Христов Александров ФИНАНСОВИЯТ КОНТРОЛИНГ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА	615
Боян Димитров Вранчев УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	624

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIII – 2020, книга 16

Даден за печат на 31.08.2021 г., излязъл от печат 09.09.2021 г.
Поръчка № 18780; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А